

A hatalmi rendszerek legitimitásáról

«A legitimitásnak, a hatalom törvényességének végső gyökere mindig a reá vonatkozó közmeggyőződés, akkor is, ha monarchikus vagy arisztokratikus hatalomról van szó. Az ilyen hatalomnak is, ha el akarja érni a kormányzásnak azt a szilárdságát és nyugalját, mely csak a legitim hatalmak sajátja, a közmeggyőződésben kell gyökeresnie, ha másban nem, a tömegeknek abban a szándékosan passzív magatartásában, mellyel a közügyekkel való foglalkozást tudatosan és kimondottan elismerik valamilyen központi hatalom kizárólagos feladatának. Nem elég tehát a világméretű központi hatalom és elituralom programjait helyes és célszerű javaslatokként vagy követelményekként megfogalmazni; ezen túl fel kell tenni a kérdést, létezik-e, vagy belátható időn belül létrehozható-e olyan közmeggyőződés, melynek értelmében egy világméretű vagy egyéb központi hatalomnak engedelmeskedni kell és egy világméretű vagy egyéb uralkodó elitet követni kell. Egyes álláspontok szerint a modern tömegközlelési eszközök és technika feltételei között maga a közvélemény, közfelfogás, közmeggyőződés is olyan technikailag irányítható, manipulálható tényezőkké válnak, melyeknek ellenőrzését szükségszerűen felsőbb hatalmak és kiváltságos elitek tartják kezükben; ennek felel meg az a tény is, hogy a tömegek mind fokozódó politikai passzivitást mutatnak: még a régi demokratikus gyakorlattal rendelkező országokban is számos jel szerint belefárad-

tak, a fejletlenebb országokban pedig egyáltalán bele sem jöttek a számukra mind áttekinthetlenebbé váló politikába és a formális demokrácia igazában felülről manipulált intézményeinek irányításába, s a maguk számára valójában nem demokráciát s egyáltalában nem politikát, hanem békét és jólétet, a politikában pedig elsősorban biztonságot nyújtó erős kormányzatot és teljesítőképes elitet kívánnak.

Ebben a helyzetrajzban sok igaz elem van, mégis egészében teljesen félreérti a tömegek valóságos közösségi és lélektani állapotát. Szó sincs arról, hogy korunkban az időnként passzívnak látszó tömegek beleegyezéssel vagy akárcsak belenyugvással fogadnák személyiségi és közösségi helyzetüknek - anyagi helyzetük kisebb-nagyobb mértékű javulása mellett történő - fokozatos romlását: a tevékenységük értelméből való fokozódó kirekesztettségüket, az állásfoglalásaikban történő fokozódó manipuláltatásukat és a központi hatalmak és elitek uralmi igényét. Az emberiség mai helyzete gyökeresen különbözik az egykori engedelmes tömegekkel rendelkező, a szabadságmozgalmak és nacionalizmus «mérget» nem ismerő, nagy békeszervező birodalmak helyzetétől. Igaz, a politikailag legfejlettebb tömegek is könnyen megúnják a politika kommercializált vagy agyonpropagált formáit, s kívánják - mint ahogyan mindig is kívánták és kívánni fogják - a közrendet fenntartani képes erős kormányzati hatalmat és teljesítőképes elitet, amennyiben az valóban teljesítőképes elit, nem pedig annak mezébe bújtatott uralmi igényű kiváltságos réteg. A tömegek politikai aktivizáltsága azonban mindennek ellenére is minden, a történelemben ismert mértéket felülhalad, állandóan növekszik s mind nagyobb követelményeket támaszt a felette álló hatalommal szemben szabadság, egyenlőség, igazságosság, jólét, törvényesség és igazmondás tekintetében. Természetesen nem azt igénylik a tömegek a népszuverénitás és önrendelkezés elvei nevében, hogy a hatalom vitelébe szüntelenül beleszóljanak, állandó tömegmozgalmak formájában

közvetlen hatalmat gyakoroljanak, percenként népszavazásokat rendezzenek, hanem azt, hogy a közmeggyőződésük és igazságérzésük szerint nekik járó alapvető jogokban és javakban részesüljenek, a legalapvetőbb kérdésekben maguk szabhassák meg azt a kormányzati és társadalmi formát, melyben élni akarnak, hogy bizalmukat bíró kormányzati garnitúrák vezetése alatt élhessenek és a bizalmukat elvesztettektől egyszerű eszközökkel megtudjanak szabadulni, hogy nem uralmi igényű, hanem teljesítményeikkel tiszteletet parancsoló elitek vezetése alatt dolgozhassanak; végül, hogy a nemzetek egymás közötti viszonyában vitás és kritikus esetekben államalakúásaik és állami hovatartozásuk felől maguk dönthessenek. Fel kell ismernünk, hogy a népek, miközben a politika bizonyos vonatkozásait ünnyák, s ebben vagy abban a konkrét kérdésben becsaphatóknak és manipulálhatóknak bizonyulnak, ezeket az alapvető igényeket egy percre sem adták fel, s ezek megléte vagy hiánya felől csak igen rövid időre lehet őket félrevezetni.(...)

(...) Azok a tömegek, melyek (...) torz, meghamisított vagy manipulált közéleti formák között kénytelenek élni, ezt egyáltalán nem a régi világbirodalmak engedelmes lakosságának passzivitásával teszik, hanem mindezekre az elégtelenségekre és hazugságokra, mint arra már rámutattunk, forradalmi mozgalmakkal, politikai hisztériákkal, vagy erjedő elégedetlenséggel reagálnak. Ilyenekkel kell szembenéznie minden hatalomnak és uralkodó elitnek, tehát a világméretű központi hatalomnak és elitnek is, mely nem bírja eredendően, vagy nem képes megszerezni a tömegek aktív politikai helyeslését. S a tömegek helyeslésének hiánya visszahat a hatalmi központ és az elit magatartására és értékére is. Semmi sem veszedelmesebb, mint ha egy ilyen kormányban vagy elitben kialakul az a tudat, hogy képes és jogosult a passzív és tudatlan tömegeket akaratuk ellenére is a boldogulás útjára vezetni. Ahol mégis megkísérlik, ijesztő példák mutatják, hogy a tömegek érezhető, valóságos nyomásának és intézményes

beleszólásának a kikapcsolása folytán hogyan válik a legképzettebb, leghívőbb és legmegvesztegetetlenebb kormány és elit elképesztően rövid idő alatt értelmetlenül önkényessé, cinikusan kiábrándulttá, és szégyentelenül korrupttá.»

(Részlet Bibó István «A nemzetközi államközösség bénultsága és annak orvosságai» című, az 1970-es évek elején írt, s eddig még csak angolul megjelent könyvéből.)

Az angol eredeti kiadás referenciája:

István Bibó: «The Paralysis of International Institutions and the Remedies» (1976. The Harvester Press Limited, 2 Stanford Terrace, Hassocks, Sussex, England). Az idézett részleteket a könyv 6. fejezetéből vettük ki (p. 56-58).